

Od hegemonije k suverenosti: odnos med državo in družbo v procesih osamosvajanja v Sloveniji in Kataloniji

Abstract

From Hegemony to Statehood: The State-Society Complex in Slovene and Catalan Sovereignty Processes

The paper analyses social conditions and political operations within two sovereignty processes in Europe's recent history: the Slovene case, successfully completed between 1991 and 1992, and the case of Catalonia, carried out between 2012 and 2017, when Spanish institutions administratively intervened in its autonomy. Departing from a critical neo-Gramscian approach of international relations, the study portrays statehood as the result of the reproduction of a social formation that is successfully projected onto political institutions; namely, as the product of a hegemony. In contrast to institutionalist perspectives, which limit social reality in order to adapt fragmented narratives, critical approaches can be used to tackle the existing incommensurability between apparently similar contemporary political developments and to contextualise statehood processes as part of broader political and social changes that foster them and of the international context that constrains them. While the Catalan ruling elites sought to follow the Slovene path to independence, results could not have been more different. In terms of social structure, the Slovene process took place while underpinning a previously existing class coalition, whereas the Catalan process was developed in the middle of a breakdown in the social formation. Politically, the Slovene process was articulated as the aggregation, ideological transformation, and homogenisation of ruling groups, while the Catalan experience was a consequence of competition between nationalist actors. The hegemony achieved in Slovenia gives an account of the capacity to reproduce a social formation and to project it onto the state dimension, thus limiting the questioning of state coercion.

Keywords: Slovenia, Catalonia, state-society complex, hegemony, statehood

*Carlos González-Villa is a lecturer in International Relations at the Nebrija University (Madrid) and a non-resident fellow at the Center for Advanced Studies-South Eastern Europe at the University of Rijeka. His main research interests focus on the recent history of the Western Balkans and US foreign policy. He is the author of Nova država za nov svetovni red. Mednarodni vidiki osamosvojitve Slovenije, published in 2017 by Založba *cf. (cgonzalezv@nebrija.es)*

Povzetek

Članek analizira družbene razmere in politično dejavnost v dveh osamosvojitvenih procesih v nedavni evropski zgodovini: prvi je primer Slovenije, ki se je uspešno osamosvojila med letoma 1991 in 1992, drugi pa primer Katalonije, kjer je proces potekal med letoma 2012 in 2017, ko so vanj posegle španske institucije. Članek s kritičnim neogramscijevskim pristopom do koncepta mednarodnih odnosov prikaže suverenost kot reprodukcijo družbene formacije, ki je uspešno vstopila v politične institucije, zlasti kot posledica hegemonije. V nasprotju z institucionaliziranimi perspektivami, ki družbeno stvarnost omejujejo, da prikrojijo razdrobljene narative, so lahko kritični pristopi način, kako opaziti razlike med domnevno podobnimi političnimi dogodki, in kako kontekstualizirati osamosvojitvene procese kot del širših političnih in družbenih sprememb, iz katerih izhajajo, ter kot del omejujočega mednarodnega konteksta, v katerega so vpeti. Četudi je vladajoča katalonska elita želela slediti slovenskemu zgledu, rezultati ne bi mogli biti bolj različni, kot so. Z vidika družbene ureditve je slovenski proces potekal vzporedno z ohranjanjem obstoječe razredne koalicije, katalonski pa se je razvijal sredi razpada družbene formacije. Politično gledano se je slovenski proces osamosvajanja oblikoval z združitvijo, ideološko transformacijo in homogenizacijo vladajočih skupin, medtem ko je bila katalonska epizoda posledica boja za prevlado med nacionalističnimi akterji. Hegemonija, dosežena v Sloveniji, kaže na zmožnost reproduciranja družbene formacije in njene nadgradnje na državno raven, s čimer se zameji prevpraševanje samega procesa osamosvajanja s strani Države.

Ključne besede: Slovenija, Katalonija, odnos med državo in družbo, hegemonija, suverenost

*Carlos González-Villa je predavatelj mednarodnih odnosov na Univerzi Nebrija (Madrid) in raziskovalec na Centru za napredne študije jugovzhodne Evrope na Univerzi na Reki. Raziskovalno se posveča predvsem nedavni zgodovini Zahodnega Balkana in zunanji politiki Združenih držav Amerike. Je avtor monografije Nova država za nov svetovni red. Mednarodni vidiki osamosvojitve Slovenije, ki je leta 2017 izšla pri Založbi *cf. (cgonzalezv@nebrija.es)*

Uvod

Tako politični predstavniki kot voditelji civilne družbe so med katalonskim osamosvajanjem ves čas poudarjali podobnosti med katalonskim in številnimi drugimi primeri osamosvajanja v nedavni evropski zgodovini, med katerimi posebej izstopa slovenski. Še pred samim poskusom začetka

osamosvajanja je zgodovinski katalonski voditelj Jordi Pujol (2010) Slovenijo opisal kot »zglede«, saj so enostranski načrt osamosvajanja izvedli voditelji, ki so do konca vztrajali pri doseganju sporazuma. Sedem let pozneje, oktobra 2017, nekaj ur preden je separatistični voditelj Carles Puigdemont razglasil (in nemudoma zatem preklical) neodvisnost, je nacionalistični član Evropskega parlamenta Ramon Tremosa posebej opozoril na slovenski primer kot izjemno podoben takratnemu katalonskemu, ki je z vidika končnega razpleta sprejemljiv za mednarodno skupnost:

Slovenija je parlamentarne volitve izvedla s koalicijo, podobno *Junts pel Si* [separatistična koalicija iz leta 2015], ki je na volitvah zmagala z absolutno večino, in se skušala pogajati z Beogradom, kar je bilo obsojeno na neuspeh. Izvedli so enostranski referendum, na katerem so zmagali. Potem so oznanili neodvisnost, ki pa so jo za nekaj mesecev zamrznili, da bi v tem času v pogajanjih z Beogradom dosegli, da bi tudi on priznal referendum. [...] Po šestih mesecih pogajanj, pri katerih nasprotna stran sploh ni sedla za pogajalsko mizo, so se začela vrstiti mednarodna priznanja. (La Vanguardia, 2017)

Vzporednice je bilo sicer mogoče videti že prej. Omeniti velja obisk svetovalca za zunanje zadeve Raüla Romeve v Ljubljani maja 2017, ko se je srečal s ključnimi akterji slovenske neodvisnosti in jim pojasnil dinamiko katalonskega osamosvojitvenega procesa (Solé, 2017). Obisk ni bil nič ne navadnega, saj je bil del veliko intenzivnejše izmenjave med državama, kar dokazujejo nedavno razkrite informacije o obisku trenutnega katalonskega podpredsednika Pera Aragonèsa (takratnega sekretarja za gospodarstvo v katalonski vladi) v Ljubljani januarja 2017, s katerim je želel zagotoviti podporo Slovenije katalonski osamosvojitvi. Zdi se, da mu je to uspelo pri guvernerju Banke Slovenije, ki je obljubil, da bo Katalonijo podprl pred svetom Evropske centralne banke. Namen Aragonèsovega obiska je bil izmenjava izkušenj in iskanje vzporednic med procesoma osamosvojitve. V sklopu tega je bila zajeta tudi priprava dokumenta *Razpad Jugoslavije in deklaracija o neodvisnosti Republike Slovenije*. Po mnenju španske Guardie Civil je dokument »poln aluzij in primerjav [med državama]«, ki »se velikokrat strnejo v priporočila Kataloniji, naj ne teži le k neodvisnosti, temveč tudi k temu, da je neodvisnost čim prej mednarodno priznana« (Urreiztieta, 2018).

Četudi so si katalonski voditelji prizadevali slediti slovenskemu zgledu, rezultati ne bi mogli biti bolj različni, kot so. Namen pričujočega članka je

najti potencialne razlike med slovenskim in katalonskim odnosom med državo in družbo v procesu osamosvajanja. V nadaljevanju predstavljamo teoretske in metodološke pristope, s katerimi bomo skušali kritično osvetliti tako nasprotna rezultata obeh procesov.

Teoretski zaznamki

Omenjena primera sta osredinjena okoli materialnosti osamosvojitvenega procesa, ki ima svojo akademsko različico v institucionalnih političnih pristopih. Analiza nastanka novih držav s tega stališča poudarja proučevanje normativnih okvirov države, prilagajanja institucij novim pogojem dela, sprememb v ekonomskem sistemu, predružačenja vrednot in politične kulture državljanov, prilagajanja administraciji vpletenih področij in tistih, ki so povezani z vstopanjem novih držav v mednarodne organizacije.¹ Tovrstne študije temeljijo na teleološki perspektivi tranzitologije, ki je, kot poudarja Kirn, antiteoretična in »predvideva obstoj *cilja*«, kot je denimo vzpostavitev določenega političnega režima ali ureditve Države, »in *subjekta*« – v tem primeru naroda, katerega esenca in analitični primat nista predmet razprave (Kirn, 2017: 56–57).

Z vidika kritičnega pristopa mora biti suverenost analizirana onkraj svoje lastne materialnosti in onkraj interesov svojih zastopnikov. Obravnavana mora biti v okviru svojega zgodovinskega konteksta; potemtakem katalonskega in slovenskega procesa osamosvajanja ne moremo razumeti skozi iskanje njunega kognitivnega prešitja. Zato osmišljanja, kot je zgornje, niso (le) bolj ali manj natančne trditve o realnosti ali političnih priložnostih, temveč so predvsem indikatorji mogočih temeljev (potencialnih) novih držav; kažejo na mogočo strukturo vladajočih razredov, ki so vodili procese osamosvajanja, njihove ideologije, njihovo stopnjo avtonomnosti glede na prebivalstvo, njihov družbeni izvor in posledično na razmerja med produkcijskimi sredstvi in njihovo vključenost v mednarodni sistem. V tem smislu bi proučevanje suverenosti z vidika zgodovine posameznih primerov pravzaprav vodilo do proučevanja dinamike, ki je pripeljala do teh procesov, kar bi lahko bilo pomembnejše kot sam razvoj institucionalnih procesov.²

1 Nazorne prikaze tega najdemo v delih o slovenski preobrazbi po osamosvojitvi. Glej Fink-Hafner in Robbins, 1997; Ramet in Fink-Hafner, 2006.

2 Suau, ki parafrazira Edwarda Halletta Carra, poudarja, da »se Zgodovina ne more zanimati zgolj za unikatne, singularne dogodke, ampak mora predvsem proučevati interakcijo med specifičnim in splošnim; ugotoviti mora, kaj je splošnega v tem, kar je specifično« (Suau, 2016: 161).

Metoda »zgodovinskih struktur« Roberta Coxa (1981) prej omenjene vidike zajame skozi identifikacijo treh sfer, v katerih se kaže odnos med državo in družbo: organizacija produkcijskih in družbenih sil, oblikovanje Države in konfiguriranje sil na ravni svetovnega reda. Vsako od teh sfer lahko proučujemo kot zgodovinsko strukturo, ki predstavlja specifično in kontingentno razporeditev materialnih zmožnosti, zbir idej o temeljih družbenega reda in institucionalno sintezo. V primeru uspešnosti te sinteze pride do reprodukcije reda, ne da bi pri tem prišlo do neposredne prisile. Poulantzas (1979: 25) takole opisuje reprodukcijo teh sfer: »Proces produkcije in izrabljanja je obenem proces reprodukcije politične in ideološke dominacije in podreditve,« v čemer lahko zaslišimo odzven misli Antonia Gramscija. Če vsako od zgodovinskih struktur obravnavamo posebej, postanejo »omejene totalite« (Cox, 1981: 137) družbene kompozicije, del tega, kar je Gramsci definiriral kot »zgodovinski blok«. ³ Kot povzema Gill (2008: 58), je zgodovinski blok »referenca na zgodovinsko skladnost med materialnimi silami, institucijami in ideologijami, oziroma gledano širše, zavezništvo različnih razrednih sil, ki se politično povežejo okrog določenih idej hegemonije, ki narekujejo strateško usmeritev družbe in so vezno tkivo svojih sestavnih delov.« V tem smislu hegemonija potrjuje zmožnost reproduciranja družbene formacije in njene vzpostavitev na državni ravni na zgolj navidezno skladen način s pomočjo določenih administrativnih in ideoloških vzvodov – kot poudarja Cox (1981: 137), s pomočjo določenih idej, za katere se domneva, da so nedvoumne – da bi tako zamejila državno prisilo na elemente, ki so družbeni in politični formaciji odtujeni.

Uspeh poskusov za doseg državnne suverenosti se meri v terminih hegemonije. To pomeni, da se ideološki in materialni temelji reda ne izpodbijajo zavedno znotraj vsake od sfer. V nadaljevanju bomo procesa katalonske in slovenske neodvisnosti proučevali skozi prizmo aktivnosti družbenih sil in državnih tvorb. Pri primerjavi ne bomo uporabili že uveljavljenih spremenljivk, temveč bomo raje upoštevali vidike, ki jih je v svojih študijah primerov zgodovine sedanjosti poudaril Suau (2016: 160): to pomeni, da se bomo posvetili značaju glavnih akterjev, časovnemu in prostorskemu kontekstu ter pripadajočim singularnostim. S tem bomo tudi lažje prepoznali razloge za nasprotni rezultat obravnavanih procesov.

³ Izhajajoč iz Sorela se Gramsci navezuje na referenco o sintezi med razvojem organizacije produkcijskih sil ter političnim in kulturnim razvojem, ki potekata bolj ali manj v sozvočju (Gramsci, 1999a: 116, 135; 1999b: 24).

Od reprodukcije k fragmentaciji: družbeni koaliciji v Sloveniji in Kataloniji

Največja razlika med slovenskim osamosvojitvenim procesom in neuspešnim katalonskim poskusom je v družbeni strukturi, na kateri sta temeljila oba primera. Slovenski proces je bil zasnovan na razredni koaliciji, ki je nastala med razvojem jugoslovanskega koncepta samoupravljanja, katalonski proces pa se je razvijal sredi razpada družbene koalicije, na katero so se zanašale vse katalonske vlade po Jordiju Pujolu (1980–2003).

Slovenija

Slovenski skupni interes je temeljil na počasnem in omejenem uvajanju elementov tržne ekonomije v Jugoslaviji, ki se je začel z letom 1965 (Kirn, 2014: 295) in je bil obenem povezan tudi s čedalje močnejšim trendom politične decentralizacije. Do tega prizadevanja je prišlo zaradi procesov urbanizacije in industrializacije, ki ju je oblast promovirala po drugi svetovni vojni in ki sta vodila do nastanka novega razreda. Tega so sestavljali tehnični kadri in upravljavci ljudske proizvodnje, ki so zagovarjali reforme v smeri tržne ekonomije. Zaradi tekmovalnosti slovenskih podjetij je bil prav ta sistem primeren za njihovo vključevanje na zahodni trg (ibid.: 286–287). Takšna artikulacija je vključevala nadomeščanje neposrednega državnega nadzora z novimi tržnimi merili, kar je spodbudilo tekmovalnost med podjetji. Posledično so reforme poglobljale razlike med bogatejšimi regijami na severu Jugoslavije in revnejšimi na jugu, ker so bila podjetja na severu finančno zmogljivejša in so ne nazadnje zaradi nizkih plač na periferiji imela velike koristi. Tako so slovenske politične in družbene sile oblikovale skupni interes, ki je v imenu tekmovalnosti ključoval jugoslovanski federativni oblasti pri njenem nadzoru ekonomske politike, tudi ko je prišlo do redistribucije nacionalnega proizvoda med regijami, uravnavanja valute, industrijskih strategij in nadzora cen.

V tem okviru je nov razred managerjev deloval z roko v roki z delavskim razredom, ki je bil organiziran v uradno priznane sindikate. Prav ti so igrali usklajevalno vlogo v podjetjih ter med podjetji in politično oblastjo (Kirn, 2014: 197). Delovanje sindikatov se je okrepilo v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja, še posebno močni pa so bili v 80. letih (Stanojević, 2003: 293), v času, ko so se zaradi konfliktov v podjetjih utrdili temelji slovenske politično-družbene koalicije; stavke, do katerih je takrat prihajalo, niso imele političnih zahtev, temveč so bile družbeno-ekonomsko motivirane. To je, na

republiški ravni, upočasnilo prevpraševanje sistema kot takega in pripomoglo k vključitvi delavskega gibanja v osamosvojitveni proces. Nezadovoljstvo z gospodarskim položajem v Sloveniji (s cenami in delom) se je odražalo v obtožbah o neučinkovitosti federativne pomoči in investicij na jugu (ki jih je v veliki meri financiral denar iz Slovenije). Po osamosvojitvi je bilo delavsko gibanje vključeno v sistem: po eni strani se je to kazalo v ohranitvi nekaterih vidikov sistema pogodbenega socializma,⁴ na drugi pa v vzpostavitvi novega uradnega Združenja sindikatov, ki je leta 1991 postalo Zveza svobodnih sindikatov. Ta potek dogodkov je preprečil, da bi moč pridobila katerakoli alternativna množična sindikalna gibanja, ki bi imela politične zahteve, kot se je to zgodilo na Poljskem s sindikatom Solidarność.⁵

V socialistični Jugoslaviji je bila Slovenija gospodarsko najbolj razvita entiteta, ki je bila obenem najbolj osredinjena na centralne gospodarske procese.⁶ Posledično je bila sama družbena koalicija tista, ki so jo najbolj zanimale močnejše trgovinske povezave z zahodnimi državami.⁷ Leta 1980 je imela Slovenija drugo največjo medregionalno trgovinsko bilanco med republikami v Jugoslaviji in najbolj obetavno zunaj nje (Bičanić, 1988: 121–123).⁸ K temu sta pripomogla tako njen geografski položaj kot tudi avtonomija pri razvoju infrastrukture, železnice, telekomunikacij, cevovodov in električnih napeljav (Mencinger, 2014: 15). S tem je bila v zelo hvaležnem položaju, kar se je odražalo tudi v življenjskem standardu takratnega slovenskega prebivalstva. Do leta 1975 je slovenski bruto domači proizvod dosegel vrednost 2782 dolarjev na prebivalca, kar je znašalo 202,7 odstotka jugoslovanskega BDP, trend pa se je v 80. letih samo še nadaljeval (Zimmerman, 1977: 36). Rast brezposelnosti v Jugoslaviji ni vplivala na Slovenijo, kjer je vsa 80. leta vladala polna zaposlenost delovne sile (Woodward, 1995: 51–53).

4 Vključno z institucijami (Lukšič, 2003) in modelom družbenih odnosov (Bembič, 2017: 365–372).

5 Edina podobna organizacija, ki je nastala po mobilizacijah v letih 1987 in 1988, je bila Konfederacija novih sindikatov Slovenije – Neodvisnost, ki pa je imela leta 1992 samo 10-odstotno podporo (Stanojević, 2000: 41–42).

6 Kot jih v svoji analizi svetovnih sistemov razume Wallerstein (2005).

7 Prav tako je igrala Slovenija ključno vlogo v vzdrževanju polperiferne pozicije celotne Jugoslavije. Po krizi v 70. letih (od leta 1972 naprej) je svoje trgovinske odnose diverzificirala s krepitvijo odnosov z državami v razvoju, kar pa je počela na izrazito izkoriščevalski način (Ramšak, 2014: 742).

8 Pozneje, leta 1991, je Slovenija prispevala skoraj 30 odstotkov k celotnemu deležu izvoza Jugoslavije in je bila entiteta z največjim deležem uvoza, ki je dosegal 25 odstotkov celotnega uvoza na ozemlju federacije (Samary, 1995: 68).

Katalonija

Do razpada katalonske razredne strukture je prišlo v nedavni gospodarski krizi, ko se je zgodil veliki premik »iz industrijske družbe v postindustrijsko« (Sarasa in dr., 2013: 81). Katalonski osamosvojitveni proces se je odvijal v času utrjevanja postindustrijske družbe, ko se je zmanjšal pomen sekundarnega sektorja katalonskega gospodarstva (in gradbene industrije v njem), s čimer se je poglobil dolg proces terciarizacije gospodarstva. Odstotek prebivalstva, zaposlenega v industrijskem sektorju, je med letoma 2006 in 2011 padel s 23 odstotkov na 11 odstotkov. V tem času je zmanjšanje zaposlitvenih priložnosti, ki je vplivalo zlasti na gradbeni sektor, vsaj deloma nadomestilo ustvarjanje služb v storitvenem sektorju in razširitev kategorije managerjev v terciarnem sektorju. Vse to je sovpadalo z vesplošnim trendom zmanjševanja socialnega varstva in višine prihodkov, širjenjem revščine in poglobljanjem neenakosti – zlasti med pripadniki srednjega razreda, med managerji in čedalje večjim številom samozaposlenih delavcev –, ter povečanim tveganjem za izgubo službe, ki je prizadelo prav vse družbene razrede.

V kontekstu strahu in negotovosti so imeli osamosvojitveni procesi največjo podporo med tistimi, ki so še imeli kaj izgubiti. Ankete so leta 2017 pokazale, da osamosvojitve podpirajo ljudje v dobro plačanih službah, med katerimi so večino sestavljali tisti, ki so bili zadovoljni s svojimi dohodki iz jeseni leta 2017, in tisti, ki so ekonomski položaj svojih gospodinjstev ocenili kot dober oziroma boljši, kot je bil v preteklem letu. Po drugi strani je bilo nasprotovanje osamosvojitvi prisotno zlasti med tistimi, katerih mesečni prihodek je znašal manj kot 1200 evrov, tistimi, ki so nedavno izgubili službo, tistimi, ki so živeli v gospodinjstvih, katerih prihodek se je v preteklem letu znižal, in tistimi, katerih sorodniki so nedavno ostali brez službe (Centre D'Estudis d'Opinió, 2017: 32–33, 38).

To pa se ni odražalo v očitno odklonilni poziciji sindikatov do osamosvojitve. Da bi se izognili kompleksnosti problema, ki bi med drugim vključeval obvladovanje pluralnosti mnenj v lastnih institucijah, so se razredne organizacije izogibale izražanju mnenj glede same neodvisnosti, in raje podpirale možnost »pravice do odločanja«,⁹ vendar v okviru pogajanj z državo (Pérez, 2017). Sindikati dejansko niso odigrali pomembne vloge v katalonski razpravi o neodvisnosti, saj so se omejili na odzivanje zgolj na določene segmente osamosvajanja, v katerih so zavzeli najmanj tvegano pozicijo. Pomembno pa je upoštevati tudi, da se je skupaj s preobrazbo družbe v

⁹ Izraz, ki so ga uporabljali separatisti, da bi se izognili kontroverzemu vprašanju pravice do odcepitve in samoodločbe.

zadnjem desetletju zmanjšal pomen delavskega predstavništva, še zlasti v bolj prekarne sektorjih, ki so se najbolj povečali.

Po podatkih iz medijskih poročil (Bustamante, 2017; Leal, 2018) je večina družin, ki jih tradicionalno štejemo v katalonsko buržoazijo (te družine imajo v lasti približno 25 odstotkov španskega premoženja), osamosvajanju ostro nasprotovala. Po razglasitvi neodvisnosti oktobra 2017 so velike katalonske korporacije, med njimi La Caixa, Banco Sabadell, Gas Naturel in Abertis, svoj sedež preselile iz Katalonije. Do maja 2018 je to storilo več kot štiri tisoč katalonskih podjetij.¹⁰ Na ravni delodajalskih organizacij, ki so bile že večkrat tik pred razpadom, pa prihaja do očitne razdrobljenosti. Temu je botrovalo razhajanje med Foment del Trebal (katalonsko vejo Španske konfederacije delodajalcev), ki je neodvisnosti nasprotovala, in organizacijama CECOT in FEPIME, ki predstavljata majhna in srednje velika podjetja, katerih člani so bili osamosvojitvi naklonjeni (Vozpópuli, 2017).

Različne institucionalne projekcije

Analiza političnih dimenzij obeh primerov razkrije precejšnje razlike v reprezentaciji vladajočih skupin in njihove notranje povezanosti. Slovenski osamosvojitveni proces se je oblikoval z združitvijo, ideološko transformacijo in homogenizacijo vladajočih skupin. Na drugi strani pa je bil katalonski proces posledica boja za prevlado med nacionalističnimi akterji. Do takšnega razvoja dogodkov je prišlo zaradi zloma reda, ki je zagotavljal desetletja politične stabilnosti in ki ga je utelešala tradicionalna stranka katalonske buržoazije, federativna Convergencia i Unió (CiU), ki danes ne obstaja več.

Slovenija: vojski podoben model

Slovenski proces osamosvajanja lahko povzamemo kot zaporedje političnih premikov, ki so bili izvedeni zato, da bi vladajoči razred ohranil svoj položaj, in da bi se hkrati zagotovilo nadaljevanje družbene koalicije v državi (González-Villa, 2017). Institucionalna faza se je začela septembra 1989, ko je socialistični parlament sprejel konstitutivno reformo, s katero so na republiški ravni uvedli večstrankarski sistem, Jugoslavija pa je bila s tem dejanjem enostransko spremenjena v konfederacijo (Hayden, 1999: 35). To je bila kulminacija predhodnih družbenih mobilizacij, sprva zaznamovanih z delovanjem protisistemskih skupin, ki so bile blizu mladinski veji Komunis-

¹⁰ Z izjemo delnic farmacevtskega podjetja Grifols delnice vseh teh podjetij kotirajo na glavni španski borzi IBEX 35 (Segovia, 2018).

tične zveze Slovenije, pozneje, leta 1988, pa z enotnim nastopom teh istih skupin z nacionalističnimi in konservativnimi akterji v kontekstu procesa proti četverici (afera JBTZ).

Po volitvah aprila in maja leta 1990 je prišlo do konstituiranja zveznega predsedstva, ki mu je predsedoval nekdanji komunist Milan Kučan, in večstrankarskega parlamenta, v katerem je imela večino nacionalistična koalicija Demokratična opozicija Slovenije (DEMOS). Kljub razdrobljenosti zakonodajne veje oblasti je osamosvojitveni proces zaznamovala enotnost – ne samo zato, ker so bile vse parlamentarne stranke do neke mere vključene tudi v vlado, ampak tudi zato, ker so odnosi med izvršno oblastjo in zveznim predsedstvom postali enaki sistemu sobivanja, kot je razmere opisal zunanji minister (Rupel, 2011). Po volitvah, ko je predsedstvo prevzelo nadzor nad aparatom Države,¹¹ je Kučan postopoma prevzel pristope vladne strani, ki je bila najbolj dovzetna za širjenje agende o neodvisnosti.

Najpomembnejši del tega načrta je bil separatistični referendum, ki se je zgodil šele decembra 1990. V času od volitev do referendumu je prihajalo do nekaterih simboličnih gest, kot sta bili recimo sprejetje nove himne in potrditev Deklaracije ob neodvisnosti, ki je bila sprejeta s 187 glasovi za, tremi proti in dvema vzdržanima (Pesek, 2007: 196). Referendum je bil izveden tudi zaradi drugih okoliščin, ki so vplivale na dinamiko procesa, med drugim zaradi nujnosti oživitve politične pobude, ki je nastala zaradi odsotnosti oprijemljivega gospodarskega programa (Woodward, 1995: 135), naraščajočih napetosti na Hrvaškem, ki so izzvale reakcije vidnejših akterjev DEMOS-a, ki so se ustrašili, da bi se Slovenija zapletla v jugoslovanski konflikt, in zaradi združitve Nemčije, ki je ustvarila nov geopolitični okvir (Pesek, 2007: 22). Takšen pristop so privzele vse politične sile v parlamentu, tudi nekdanji člani Komunistične partije Jugoslavije, ki so svoje predloge v zvezi z referendumom omejili na specifične zakonske spremembe v zvezi s cenzusom in predlagali uvedbo šestmesečnega pogajalskega obdobja s predstavniki preostalih držav v Jugoslaviji po njegovi izvedbi. Osnovna premisa teh pogovorov je bila, da bo Slovenija iz njih izšla kot samostojna država.

Institucionalni kampanji za udeležbo na referendumu so se pridružile vse politične stranke in mediji – šlo je, pravzaprav, za kampanjo za neodvisnost. Poudarjala je vizijo majhnega prijateljskega naroda, ki bi se rad vključil v skupnost svobodnih narodov (Starman in Gotovina, 2010: 16). Obenem so se na televiziji z očitnim propagandnim namenom pojavili vodilni člani takratne vlade – predstavili so prvo orožje, ki je bilo za potrebe Teritorialne

11 Vodja odbora za zunanje zadeve (Bavčar, 2011) je poudaril: »Mi [vlada] nismo imeli nobenih političnih in organizacijskih izkušenj. Ure in ure smo razpravljali s kolegi pisatelji in akademiki o tem, kaj naj bi storili, toda sprva ni imel nihče od nas nobene ideje.«

obrambe uvoženo v Slovenijo: šlo je za majhno število pušk tipa SAR-80 in Armbrustovih protitankovskih orožij, oboje singapurske izdelave.¹²

Konsenz elite se je izrazil na voliščih, osamosvojitve je namreč podprla velika večina volivcev. V tistem trenutku je nastopilo prej omenjeno obdobje pogajanj, katerega namen je bila pravzaprav čim hitrejša pot do neodvisnosti države. Slovenci so se osredinili na bilateralne pogovore in pobude z drugimi jugoslovanskimi republikami in mednarodnimi predstavniki, manj pa na večstranske pogovore v razpadajoči federaciji. V tednih pred razglasitvijo neodvisnosti je parlament v sklopu priprav sprejel sveženj trinajstih zakonov, ki so bili namenjeni zagotavljanju delovanja države tudi po razglasitvi neodvisnosti (Pesek, 2012: 181). Do razglasitve je republika prevzela popoln nadzor nad davčnim sistemom in je že postavila temelje odprtemu tržnemu gospodarstvu ter formaciji operativnih oboroženih sil. Te so bile prilagodljive in usposobljene za bežne konflikte z Jugoslovansko ljudsko armado (JLA), kar je omogočil uvoz orožja – pri tem sta sodelovala že omenjena Izrael in Singapur, pa tudi druge države, kot je denimo Združeno kraljestvo.¹³ Najpomembnejši paket z orožjem je prispel zgolj teden dni pred razglasitvijo neodvisnosti; sestavljalo ga je 16 kontejnerjev s približno 193 tonami orožja (Šurc in Zgaga, 2011: 206).

Vojna v Sloveniji je izbruhnila 27. junija, dva dni potem, ko je bila s 195 glasovi za, šestimi vzdržanimi in enim proti razglašena neodvisnost (Pesek, 2007: 382). Vojaška konfrontacija je zahtevala omejeno število žrtev; sestavljalo jo je zaporedje oboroženih spopadov, ki so bili posledica slovenske zasedbe federativnih administracijskih poslopij, letališč in mejnih prehodov z Italijo, Avstrijo in Hrvaško. Oboroženi spopadi pravzaprav niso trajali več kot pet dni in so potekali na ozemlju, velikem za dva odstotka slovenskega ozemlja (Kolšek, 2001: 167). JLA je uporabila le 3 odstotke svojih zračnih zmogljivosti, 15 odstotkov sil pete vojaške regije in majhno število oklepnih vozil, večina katerih ni bila opremljena za boj (Bebler, 2003: 139). Te številke ponovno potrjujejo, da sta potek vojne pazljivo zajezila Ljubljana in Beograd, kjer je Milošević že prevzel dejanski nadzor nad zveznim predsedstvom, najvišjim organom jugoslovanske ljudske obrambe, ki se je izogibal kakršnikoli poskusom splošne ofenzive jugoslovanskih generalov.

12 Kot pojasnjuje novinar Ervin Hladnik-Milharčič v intervjuju z avtorjem tega besedila, je bilo orožje uvoženo s pomočjo Izraela. Te informacije je dobil kot dopisnik časopisa *Delo* na Bližnjem vzhodu.

13 Združeno kraljestvo je komunikacijskim ekipam Racial v tednih do razglasitve neodvisnosti dovolilo namestitve v državi (Zgaga in Barnett, 2000).

Nepredvidljiva katalonska izkušnja

Začetki katalonskega procesa neodvisnosti segajo v središče notranjepolitičnega spora, natančneje v poskus stranke CiU, da bi po letu 2010, ko je prej sedem let sedela v opozicijskih klopih nasproti koaliciji izkušenejših socialdemokratov (PSC), neodvisnih levičarjev (ERC) in ekosocialistov, ponovno prevzela politično pobudo in oblast v avtonomni vladi. Osrednji projekt omenjene koalicije je bilo sprejetje novega statuta o avtonomiji, ki bi z reformo statusa enega od delov države to poskušal spremeniti v asimetrično federacijo. Ideja se sprva ni skladala z vizijo katalonske desnice, ki jo je bolj kot transformacija Španije kot celote zanimala dolgoročna konsolidacija nacionalistične politične kulture (Amat, 2017: 32, 112).

Jeseni leta 2010, po zmagi na volitvah in ponovnem prevzemu oblasti, je CiU opazila, da so levičarske stranke svoj tradicionalni katalonistični diskurz zasukale v levo. To je postalo še posebej pomembno leta 2011, ko se je nova vlada spopadala s kritikami zaradi privatizacije in varčevalnih ukrepov. Pritisk se je dramatično povečal z vznikom gibanja *Indignados* (15M), ki je nastalo v Madridu in je pomenilo začetek dolgotrajnega boja, ki se je končal s krizo španskega teritorialnega modela. Gibanje se je kmalu razširilo v Barcelono, kjer so na trgu Plaça Catalunya postavili protestni tabor. Sovražen odziv konservativne nacionalistične katalonske vlade je vodil do nasilne de-ložacije nastanjenih v taboru, ki jo je regionalna avtonomna policija izvedla 27. maja. Napetost je naraščala, saj so protestniki naslednji dan ponovno zasedli trg. Mesec dni pozneje je na tisoče demonstrantov obkolilo regionalni parlament, kjer je bila na dnevnem redu obravnava predloga proračuna. Protestniki so na ulici nadlegovali več članov vlade in parlamenta, regionalni predsednik pa je moral v stavbo vstopiti s pomočjo helikopterja.

Obleganje je postalo vir vala nacionalizma, ki je Katalonijo zajel manj kot leto dni pozneje. Katalonske oblasti so položaj dojemale kot neposredno grožnjo radikalne levice svoji hegemoniji. V svojih odzivih so šle celo tako daleč, da so poudarjale »španske« korenine *Indignadosa*. Sočasno je nacionalističnim gibanjem uspelo usmeriti družbeno nezadovoljstvo v nasprotovanje odločitvi Ustavnega sodišča iz junija 2010 o statutu avtonomije. Posledica so bile množične demonstracije na katalonski narodni dan (11. september) leta 2012, katerih pobudniki so s skrbnim vnaprejšnjim načrtovanjem poskrbeli za množično mobilizacijo nacionalistov kot odgovor na 15M,¹⁴ sočasno pa so, v kontekstu arabske pomladi ali »barvnih revolucij«, izrabili mednarodno medijsko pozornost.¹⁵

14 Organizacija Catalan National Assembly je bila v katalonski civilni družbi ustanovljena med letoma 2011 in 2012 z namenom spodbujanja katalonske neodvisnosti, s čimer je sovpadala z akterji, že mobiliziranimi v sklopu gibanja 15M (Amat, 2017: 74).

15 Voditelje in stranke katalonskega procesa so navdihovale vstajniške metode Gena Sharpa (Fernández, 2017; Torra, 2016), ki so bile vseskozi prisotne v omenjenih procesih.

Od takrat naprej je družbena mobilizacija potekala prek nagovarjanja čustev, ki so bila prisotna že v času mobilizacij po omenjeni sodbi ustavnega sodišča, in prek zahtev za ekonomsko samoupravljanje (Canal, 2018: 161). To dinamiko je zaznamoval izrazit populizem v obliki zahtev po upoštevanju volje ljudstva, izražene na referendumu, in polarizacije v katalonski družbi (ibid.: 195).

Upoštevajoč ta kontekst je nacionalistični predsednik Arthur Mas svoj politični kapital investiral v poziv k referendumu o samoodločbi. A pravi Masov cilj je bil izsiliti položaj, v katerem bi lahko v poglobljenih pogajanjih z državo dosegel nov finančni dogovor,¹⁶ kot tudi investicije v infrastrukturo in navsezadnje rešitev, ki ne bi bila videti kot politična predaja (García, 2018: 25).¹⁷ Ker se je centralna vlada upirala, so prosuverenistični akterji povečali pritisk. Mobilizacija se je v letih 2013 in 2014 nadaljevala ter je pripomogla k dvema institucionalnima dogodkoma: sprejetju deklaracije neodvisnosti januarja 2013 in izvedbi posvetovalnega referenduma 9. novembra 2014, ki ga je regionalna vlada podprla po odločitvi ustavnega sodišča o prepovedi formalnega referenduma. Ta nepredvidljiva gibanja so bila odsev iskanja nemogočega ravnotežja med nadzorovanjem radikalnih akterjev, nadaljevanjem neoliberalnih politik in ohranjanjem odnosov z Madridom.

Volitve septembra 2015 so nosile težo »plebiscitarnih«, kar pomeni, da bi morali rezultat – po mnenju separatistov – interpretirati kot referendumski. Separatistične glasove je poskušala združiti kandidatura zavezništva Junts pel Sí (JxSí),¹⁸ na čelu katerega so sicer bili neodvisni in civilni predstavniki družbe, a sta ga politično obvladovali ERC in stranka *Covergència Democràtica de Catalunya*.¹⁹ Volitve so prvi omogočile, da se približa svojemu cilju, tj. da postane vodja prosuverenističnih sil, druga pa je v njih videla priložnost za utrditev dolgoročne strategije razširjanja družbenega vpliva (Amat, 2017: 54); stranka je namreč zaradi Masove nepriljubljene ekonomske politike med letoma 2010 in 2012 potrebovala nov zagon (Canal, 2018: 174).

Šibke temelje gibanja je prav tako načel volilni rezultat, ki je bil slabši od tistega, ki so ga stranke v zavezništvu v seštevku dosegle leta 2012. Zavez-

16 Takega, kot ga imata avtonomni skupnosti Navara in Baskija, ki uživata privilegij bilateralnih finančnih odnosov z državo. Za sklenitev tovrstnih odnosov si med drugimi prizadeva Joan Coscubiela (2018), ki je v katalonskem parlamentu vodil frakcijo *Catalunya Sí que es Pot* (ki je vključevala Združeno levico in Podemos).

17 Tovrstno prepričanje se je skozi mesece utrjevalo, še zlasti ko je član regionalne vlade, ki ga je oktobra razrešila centralna vlada, strategijo primerjal s pokrom, v katerem je igranje na karto suverenosti označil za »blefiranje« (El Periódico, 2018).

18 »Skupaj za« (neodvisnost).

19 Stranka, ki je obdržala politični kapital po razpadu CiU.

ništvu je do absolutne večine zmanjkalo deset mandatov. Glede na »plebiscitarno« naravo, ki je bila pripisana volitvam, je deset poslancev, ki jih je dobila skrajno leva pankatalonska stranka Candidatura d'Unitat Popular (CUP), postalo ključnega pomena, čeprav vsota glasov teh strank ni dosegla 50 odstotkov. Vpliv CUP je imel kratkoročne posledice, kot je denimo Masov odstop zaradi razkritij o korupciji v CiU in koruptivnosti njegovega zgodovinskega voditelja Jordija Puyola. Druga posledica je bil predlog odhajajočega predsednika, da za njegovega naslednika izvolijo človeka, ki ga je komaj poznal – Carlesa Puigdemonta, župana Girone, nedvoumnega podpornika samostojnosti (García, 2018: 26).

Gonilna sila katalonske politike v letih 2016–2017 je bila ohranjanje politične koalicije, vzpostavljene med separatističnimi strankami, kljub nezadostni politični in družbeni podpori vladi za izpeljavo daljnosežnih ukrepov, kot je unilateralna vzpostavitev nove države. Posledično so imele pro-separatistične pobude podobno omejen učinek kot med letoma 2013 in 2014. V tem času so prejeli resolucijo, ki je oznanjala začetek osamosvajanja novembra 2015, vzpostavili tako imenovane »državne strukture«, med katerimi je bila nova davčna uprava, in ustanovitev študijske komisije za načrtovanje »ustavnega postopka«. Vse naštete ukrepe je ustavno sodišče razveljavilo. V tem kontekstu se je šibkost separatističnega institucionalnega bloka ponovno pokazala, ko je CPU po zavrnitvi predloga proračuna za leto 2016 izsilila glasovanje o nezaupnici. Odziv katalonske vlade je bil usmerjen v načrtovanje izvedbe referendumu in posledično v enostransko razglasitev neodvisnosti jeseni 2017, vendar se vlada pri tem, kot se spominja eden njenih članov, sploh ni pripravljala na vzpostavitev nove države (Vila, 2018: 23).

Dogodki teh mesecev, ki so spremljali sprejetje referendumu in tranzicijskih zakonov 6. in 7. septembra ter razglasitev neodvisnosti 27. oktobra (ki je bila zamrznjena nekaj trenutkov zatem), so razkrili, kako omejen je politični kapital separatistične frakcije. Postalo je tudi jasno, da španska vlada uživa zadostno mero neodvisnosti in da lahko zaradi podpore državljanov,²⁰ Evropske unije (Emmott, 2017) in pomanjkanja upora v Kataloniji uveljavi svojo oblast. Šibkost upora je bila še posebej očitna po zaprtju pro-suverenističnih voditeljev nevladnih organizacij, kazala se je tudi v reakcijah na grobo posredovanje španskih protiizgredniških policijskih enot ob referendumu 1. oktobra, in kako so vzpostavile neposreden nadzor nad katalonsko

20 Najbolj vznesena oblika podpore je prišla nekaj dni pred referendumom, ko so se pozdravi narodni gardi v mestih, kot so Santander, Cordoba, Cadiz, Granada ali Huelva, spremenili v glasne španske nacionalistične demonstracije. V Huelvi se je posebej uveljavil bojni klic »¡a por ellos!« (El País, 2017).

administracijo. V nobenem od naštetih primerov se tamkajšnji javni uslužbenci policiji niso uprli (Juliana, 2018).

Po odvzemu avtonomije Kataloniji so bile razpisane nove regionalne volitve. Oblikovala se je nova, nacionalistično usmerjena administracija, na čelu katere je bil Quim Torra, zagovornik etnocentrične frakcije – za položaj ga je predlagal Puigdemont, ki je oktobra zaradi vložene obtožnice organiziranja upora pobegnil v Bruselj. Leta 2018 se je delovanje vlade osredinilo na urejanje statusa zaprtih članov vlade, ki so bili obtoženi upora. Pozivi k unilateralnemu zaključku odcepitve so se spet pojavili decembra, po Torrovem obisku Slovenije, v sklopu katerega se je na neformalnem srečanju sestal s predsednikom Borutom Pahorjem (La Vanguardia, 2018a; RTVSLO, 2018). Nekaj ur zatem je v Bruslju, na srečanju Sveta za republiko – organizacije, ki podpira gibanja za neodvisnost po vsem svetu – Torra ponovno omenil primer Slovenije, rekoč, da »so se Slovenci odločili vztrajati ne glede na posledice. Storimo to, kar so storili oni, in bodimo pripravljeni na karkoli, da bomo lahko zaživelii svobodno.«²¹ Hkrati je jasno poudaril, da »so v Sloveniji dejali, da če je uspelo njim, lahko uspe tudi nam«.

Sklepne opombe

Ponovna evokacija Slovenije kot vira navdiha je bila neumestna. Nekaj dni prej – 6. decembra, na dan 40. obletnice španske ustave –, je med skrajnimi podporniki osamosvojitve, ki so protestirali proti skrajno desničarskemu zborovanju v Gironi, in katalonsko izgredniško policijo prišlo do spopadov, v katerih je bilo ranjenih petnajst policistov in trije aktivisti. Policijsko nasilje je sprožilo polemike v katalonski vladi. Predsednik – ki je v preteklosti delil simpatije do skupin, kot so tako imenovani Odbori za zaščito republike – je zahteval uradno pojasnilo ministrstva za notranje zadeve (La Vanguardia, 2018b). V primeru Slovenije, kjer sta notranja in obrambna administracija postopoma kopicili svojo moč in zmogljivosti – medtem ko je fragmentacija na jugoslovanski federativni ravni postajala vse bolj očitna –, do tovrstnih dogodkov ni prihajalo. Prav tako ni bilo neposrednih spopadov med državljanii in policijo. Do edine omembe vredne notranje policijske operacije pred osamosvojitvijo je v Sloveniji prišlo 19 mesecev prej, ko je slovensko predsedstvo v Ljubljani prepovedalo demonstracije, načrtovane za 1. decembra 1989 v kontekstu tako imenovane antibirokratske revolucije, ki jo je podpiralo srbsko vodstvo. Obenem je tistim, ki so se nameravali udeležiti shoda,

21 Izjava je bila objavljena na Twitter profilu katalonske vlade 8. decembra 2018. Dostopna je na povezavi <https://twitter.com/govern/status/1071363224526880770> (15. december 2018).

prepovedalo vstop v državo.²² Čeprav so bile demonstracije odpovedane, se je policijska operacija nadaljevala in je nazadnje privedla do aretacije nekaj miroljubnih demonstrantov, ki so na Trgu republike vihteli jugoslovanske zastave.²³ Do uporabe nasilja je prišlo pozneje, v primeru izbrisanih, ki jih je obkrožal sovražni in diskriminatorni diskurz (Zorn, 2004: 149).

Evokacija slovenskega primera v Kataloniji temelji na pristranski, samoreferenčni analizi serije izjemnih dogodkov, ne pa na dejanskih podobnostih med obema primeroma, ki bi jih, kvečjemu, lahko le deloma našli v dimenziji družbenih sil. V obeh primerih so se nacionalistična gibanja v kritičnih trenutkih pojavila kot sredstvo za graditev družbeno-politične koalicije. Čeprav so v obeh primerih poskus osamosvojitve izvajali politični predstavniki lokalne buržoazije, so bile možnosti za uspeh v vsakem od primerov odvisne od zmožnosti tvorjenja stabilne razredne koalicije v danih razmerah. Pri tem so bili uspešni le v Sloveniji. Od tod naprej je postala pomembna spretnost političnih elit. V Kataloniji so kvalitativne in kvantitativne šibkosti družbenega bloka zmanjšale operativne zmožnosti lokalnih politikov. Slovenskim elitam je uspelo premagati jugoslovansko sistemsko krizo v osemdesetih – in obenem aktivno pripomoči k poslabšanju stanja v federaciji – zahvaljujoč izostanku pravega odziva na ravni federacije, medtem ko so Katalonci začeli osamosvajanje potem, ko so bili temelji za novo, neoliberalno ekonomsko fazo v Španiji s polno podporo Evropske unije že postavljeni.

V tem okviru v Sloveniji, upoštevajoč enotnost politikov v odločilnih trenutkih in njihovo zmožnost razvoja nove vojske, ki ji je do julija 1991 uspelo nadzorovati mednarodne mejne prehode, za doseg neodvisnosti lahko oblikovali strategijo, podobno vojaški. Oboroženi konflikt je vodil do poraza federativnih sil, vendar – in predvsem – tudi do posredovanja pogajalcev evropske skupnosti, ki so *de facto* zaščitili nedavno doseženo neodvisnost.

Petindvajset let pozneje so evropske institucije v primeru Katalonije zavzele radikalno nasprotno držo, saj Deklaraciji o neodvisnosti iz oktobra 2017 niso priznale nikakršne legitimnosti.²⁴ Katalonski separatisti ves čas procesa suverenosti niso pridobili podpore držav, temveč so računali na podporo določenih evropskih strank različnih političnih ideologij.²⁵

22 Glej Dokument št. 11: Zapisnik 77. seje Predsedstva SR Slovenije, ki je bila 27. novembra 1989 (Repe, 2013: 66).

23 Podobe tega dogodka si je mogoče ogledati v prvem delu BBC-jeve dokumentarne serije *Smrt Jugoslavije*.

24 Nasprotno so voditelji Evropske unije jasno izrazili svojo podporo španski vladi, kot kažejo izjave predsednika Evropskega sveta na Twitterju, dostopne na: <https://twitter.com/eucopresident/status/923914819631271936?lang=en> (15. december 2018).

25 Platforma dialog EU–Katalonija, ki spodbuja prosuverenistično agendo, je sestavljena transverzalno, saj vključuje člane Evropskega parlamenta, levičarje, socialne demokrate,

Najpomembnejšo podporo aktivistom za katalonsko neodvisnost so izrekli v Novem flamskem zavezništvu (N-VA), ključni stranki v belgijskem parlamentu, ki pripada desni nacionalistični Skupini evropskih konservativcev in reformistov.

V primeru Slovenije je osamosvojitvena strategija ustrezala duhu časa. Med letoma 1990 in 1991 je vsaka pobuda za samostojnost, ki je vihrala z zastavo liberalne demokracije, branila idejo svobode od (že umirajočega) socialističnega sveta, se postavila za pravico do samoodločbe nacionalne skupine in se identificirala z evropsko integracijo, z lahkoto dobila podporo Nemčije. Nemčija v tistem času namreč ni imela težav s projiciranjem svojega položaja na preostanek evropske skupnosti (González-Villa, 2018; Veiga, 2011), kljub katastrofičnim posledicam na Balkanu, in je pozneje postavila pogoje, ki so zbudili neprijetne podobnosti na zahodnem delu Evrope, ki se je takrat soočal z sistemsko krizo integracijskega procesa.

Prevod: Žiga Fabjan, Anja Zidar

Literatura in drugi viri

- AMAT, JORDI (2017): *La Conjura de los Irresponsables*. Barcelona: Anagrama.
- BAVČAR, IGOR. *Intervju z avtorjem*, 4. maj 2011.
- BEBLER, ANTON (2003): O vojaškopolitičnih vidikih osamosvojitve Slovenije. *Acta Histriae* 11(1): 129–146.
- BEMBIČ, BRANKO (2017): From Victory to Victory to the Final Retreat: Changing Balance of Class Forces in the Slovenian Transition. *Tiempo Devorado* 4(2): 363–398.
- BIČANIĆ, IVO (1988): Fractured Economy. In *Yugoslavia: A Fractured Federalism*, D. Rusinow (ur.), 120–142. Washington DC: The Wilson Center.
- BUSTAMANTE, ELENA (2017): La guerra entre la alta burguesía catalana: El 1-O la divide. *El Español*, 17. september. Dostopno na: https://www.lespanol.com/corazon/famosos/20170915/246975651_0.html (31. oktober 2018).
- CANAL, JORDI (2018): *Con permiso de Kafka*. Barcelona: Península.
- CENTRE D'ESTUDIS D'OPINIÓ (2017): *Baròmetre d'Opinió Política 41, Segunda oleada*. Dostopno na: <http://ceo.gencat.cat/es/barometre/detall/index.html?id=6288> (31. oktober 2018).

zelene, liberalce in skrajno desne skupine. Za seznam članov glej <https://www.eucatplatform.eu/members/> (15. december 2018).

- COSCUBIELA, JOAN (2018): *Empantanados*. Barcelona: Península.
- COX, ROBERT W. (1981): Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium* 10(2): 126–155.
- EL PAÍS (2017): Decenas de personas despiden a la Guardia Civil al grito de '¡A por ellos!' en Huelva. *El País*, 26 september. Dostopno na: https://elpais.com/elpais/2017/09/26/videos/1506415900_563573.html (31. oktober 2018).
- EL PERIÓDICO (2018): Ponsatí sobre la independència de Catalunya: Jugábamos al póquer e íbamos de farol'. *El Periódico*, 9. junij. Dostopno na: <https://www.elperiodico.com/es/politica/20180609/ponsati-sobre-la-independencia-jugabamos-a-poker-e-ibamos-de-farol-6868371> (31. oktober 2018).
- EMMOTT, ROBIN (2017): Catalonia Finds no Friends among EU Leaders. *Reuters*, 19. oktober. Dostopno na: <https://www.reuters.com/article/us-spain-politics-catalonia-eu/catalonia-finds-no-friends-among-eu-leaders-idUSKBN1CO31E> (31. oktober 2018).
- FERNÁNDEZ, A. (2017): Lo que Puigdemont aprendió de Sharp: las técnicas para destrozarse al Estado español. *El Confidencial*, 3. oktober. Dostopno na: https://www.elconfidencial.com/espana/cataluna/2017-10-03/puigdemont-1-de-octubre-sharp-tecnicas-destrozar-estado-espana_1454883/ (12. april 2019).
- FINK-HAFNER, DANICA IN JOHN R. ROBBINS (1997): *Making a New Nation: The Formation of Slovenia*. Dartmouth: Aldershot.
- GARCÍA, LOLA (2018): *El Naufragio*. Barcelona: Península.
- GILL, STEPHEN (2008): *Power and Resistance in the New World Order*. New York: Springer.
- GONZÁLEZ-VILLA, CARLOS (2017): *Nova država za nov svetovni red: Mednarodni vidiki osamosvojitve Slovenije*. Ljubljana: Založba *cf.
- GONZÁLEZ-VILLA, CARLOS (2018): La dimensión internacional de la desintegración de Yugoslavia: una fuerza impulsora de la violencia. *Revista Electrónica de Estudios Internacionales* 36. Dostopno na DOI: 10.17103/reei.36.06 (12. april 2019).
- GRAMSCI, ANTONIO (1999a): *Cuadernos de la Cárcel, Tomo 4*. México DF: Ediciones Era.
- GRAMSCI, ANTONIO (1999b): *Cuadernos de la Cárcel, Tomo 5*. México DF: Ediciones Era.
- HAYDEN, ROBERT (1999): *Blueprints for a House Divided: The Constitutional Logic of the Yugoslav Conflicts*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- HLADNIK-MILHARČIČ, ERVIN. *Intervju z avtorjem*, 28. maj 2013.
- JULIANA, ENRIC (2018): Se cumplen cien días de la aplicación del artículo 155. *La Vanguardia*, 4. februar. Dostopno na: <https://www.lavanguardia.com/>

- politica/20180204/44518036224/se-cumplen-cien-dias-de-la-aplicacion-del-articulo-155.html (31. oktober 2018).
- KIRN, GAL (2014): *Partizanski prelomi in protislovja tržnega socializma v Jugoslaviji*. Ljubljana: Založba Sophia.
- KIRN, GAL (2017). A Critique of Transition Studies on Postsocialism, or How to Rethink and Reorient 1989? The Case of (Post)Socialist (Post)Yugoslavia. In *Approaches to Social Inequality and Difference*, M. Burchardt in G. Kirn (ur.), 43–68. New York: Springer.
- KOLŠEK, KONRAD (2001): *Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji, 1991*. Maribor: Obzorja.
- LA VANGUARDIA (2017): Tremosa apunta a la vía eslovena: Declarar la independencia y suspenderla un tiempo. 'La Vanguardia', 9. oktober. Dostopno na: <http://www.lavanguardia.com/politica/20171009/431919589121/ramon-tremosa-eslovenia-independencia-suspenderla-tiempo.html> (31. oktober 2018).
- LA VANGUARDIA (2018a): Torra: ‚La Constitución ya no sirve; es una jaula para muchos catalanes‘. *La Vanguardia*, 6. december. Dostopno na: <https://www.lavanguardia.com/politica/20181206/453395814084/quim-torra-eslovenia-constitucion-jaula-catalanes.html> (15. december 2018).
- LA VANGUARDIA (2018b): Torra quiere llevar las cargas de los Mossos al Consell de Govern del martes. *La Vanguardia*, 9. december. Dostopno na: <https://www.lavanguardia.com/politica/20181209/453462419669/torra-buch-reunion-cargas-mossos-consell-de-govern-martes.html> (15. december 2018).
- LEAL, JOSÉ F. (2018): Los 80 más ricos de Cataluña, tocados por el 'procés'. *El Mundo*, 2. februar. Dostopno na: <https://www.elmundo.es/papel/historias/2018/02/01/5a71a9cbe5fdea434b8b466a.html> (31. oktober 2018).
- LUKŠIČ, IGOR (2003): Corporatism Packaged in Pluralist Ideology: The Case of Slovenia. *Communist and Post-Communist Studies* 36(4): 509–525.
- MENCINGER, JOŽE (2014): *The Rise and Decline of a Country. Experience of Slovenia*. Barcelona: Eurasian Hub, Colección Antioquía 5.
- PESEK, ROSVITA (2007): *Osamosvojitve Slovenije*. Ljubljana: Nova revija.
- PESEK, ROSVITA (2012): *Osamosvojitvena vlada: Kako so gradili državo*. Celovec: Mohorjeva.
- PÉREZ, MANEL (2017): La clase obrera y el 'procés'. *La Vanguardia*, 12. marec. Dostopno na: <http://www.lavanguardia.com/economia/20170312/42801045779/clase-obrera-proces.html> (31. oktober 2018).
- POULANTZAS, NICOS (1979): *Estado, Poder y Socialismo*. Madrid: Siglo XXI.
- PUJOL, JORDI (2010): *Transcripción de la entrevista de Jordi Pujol i Soley, CVCE*. Dostopno na: http://www.cvce.eu/obj/transcripcion_de_la_entrevista_de_

jordi_pujol_i_soley_barcelona_19_de_marzo_de_2010-es-768ab610-5d50-49bb-8cbc-f450c8d6d94c.html (31. oktober 2018).

- RAMET, SABRINA, IN DANICA FINK-HAFNER (2006): *Democratic Transition in Slovenia: Value Transformation, Education, and Media*. College Station: Texas A&M University Press.
- RAMŠAK, JURE (2014): »Socialistična« gospodarska diplomacija: dejavnost Socialistične republike Slovenije na področju mednarodnih ekonomskih odnosov 1974–1980. *Annales, Series Historia et Sociologia* 24(3): 733–748.
- REPE, BOŽO (2013): *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije (II. del: Slovenci in federacija)*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- RUPEL, DIMITRIJ. *Intervju z avtorjem*, 11. maj 2011.
- RTVSLO (2018): Katalonski predsednik v Sloveniji: Povezuje nas želja po ohranitvi jezika in kulture. *RTVSLO*, 6. december. Dostopno na: <https://www.rtvsl.si/slovenija/katalonski-predsednik-v-sloveniji-povezuje-nas-zelja-po-ohranitvi-jezika-in-kulture/474023> (15. december 2018).
- SARASA, SEBASTIÀ, SERGIO PORCEL IN LARA NAVARRO VARAS (2013): L'impacte social de la crisi a l'àrea metropolitana de Barcelona i a Catalunya. *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona* 56: 10–87.
- SAMARY, CATHERINE (1995): *Yugoslavia Dismembered*. New York: Monthly Review Press.
- SEGOVIA, CARLOS (2018): Las empresas fugadas de Cataluña superan las 4.000. *El Mundo*, 28. maj. Dostopno na: <https://www.elmundo.es/economia/2018/05/28/5b0a93b0e5fdeab2528b4583.html> (15. december 2018).
- STANOJEVIĆ, MIROSLAV (2000): Slovenian Trade Unions – The Birth of Labor Organizations in Post-Communism. *Družboslovne razprave* 16: 39–52.
- STANOJEVIĆ, MIROSLAV (2003): Workers' Power in Transition Economies: The Cases of Serbia and Slovenia. *European Journal of Social Relations* 9(3): 283–301.
- STARMAN, ALENKA IN VESNA GOTOVINA (2010): *20. obletnica plebiscita: Milijon 289 tisoč 369 za samostojno Slovenijo*. Katalog k razstavi ob 20. obletnici plebiscita za samostojno in neodvisno Republiko Slovenijo. Ljubljana: Publikacije Arhiva Republike Slovenije.
- SUAU, JAUME (2016): El presente en clave histórica. *Tiempo Devorado* 3(1): 152–166.
- ŠURC, MATEJ IN BLAŽ ZGAGA (2011): *V imenu države: Preprodaja*. Ljubljana: Sanje.
- TORRA, QUIM (2016): La gran desobediència. *NacióDigital*, 4. oktober. Dostopno na: <https://www.naciodigital.cat/opinio/13863/gran/desobediencia> (12. april 2019).
- VEIGA, FRANCISCO (2011): *La fábrica de las fronteras: Guerras de secesión yugoslavas, 1991–2001*. Madrid: Alianza.

- VILA SANTI (2018): *De héroes y traidores*. Barcelona: Península.
- VÓZPOPULI (2017): Fepime: Las empresas que se han ido de Cataluña difícilmente volverán. *Vozpopuli*, 14. oktober. Dostopno na: https://www.vozpopuli.com/economia-y-finanzas/empresas/Fepime-empresas-Cataluna-dificilmente-volveran_0_1072093167.html (15. december 2018).
- WALLERSTEIN, IMMANUEL (2005): *Análisis de sistemas-mundo: Una introducción*. México, DF: Siglo XXI.
- WOODWARD, SUSAN (1995): *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*. Washington, DC: The Brookings Institution.
- ZGAGA, BLAŽ IN ANTONY BARNETT (2000): British Deal Fuelled Balkan War. *The Observer*, 28. maj. Dostopno na: <http://www.guardian.co.uk/world/2000/may/28/balkans> (12. april 2019).
- ZIMMERMAN, WILLIAM (1977): The Tito Legacy and Yugoslavia's Future. *Problems of Communism* 26(3): 19–36.
- ZORN, JELKA (2004): Ethnic Citizenship in the Slovenian State. *Citizenship Studies* 9(2): 135–152.